

Marek Zaleski

XXII Konferencja Teoretycznoliteracka

Biuletyn Polonistyczny 30/3-4 (105-106), 43-49

1987

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wanie literaturę skandynawską wśród badaczy polskich. Zwrócił też uwagę na wysoki poziom konferencji i wyraził nadzieję na kontynuowanie podobnych spotkań w przyszłości.

Konferencja toczyła się w językach polskim, szwedzkim i angielskim. Dyskusje tłumaczone były z angielskiego i na angielski przez J. Zielińskiego przy pomocy A. Sobolewskiej i J. Zawadzkiej. Referaty w polskiej i angielskiej wersji językowej zostaną opublikowane w materiałach sesji.

październik 1986

Joanna Zawadzka

XXII KONFERENCJA TEORETYCZNO LITERACKA

Zamość, 22-27 IX 1986

W dniach 22-27 września 1986 r. odbyła się w Zamościu XXII Konferencja Teoretyczno-literacka, zorganizowana przez Instytut Filologii Polskiej UMCS w Lublinie. IBL PAN nie wystąpił tym razem w roli współorganizatora. Tematem toczących się w sali zamojskiego ratusza obrad była "Literatura i wyobcowanie". Wzięło w nich udział około 60 osób ze środowisk uniwersyteckich całej Polski.

Po otwarciu konferencji przez doc. dra hab. Jerzego Święcha, "Słowo na wstępie" wygłosił J. S ł a w i ń s k i (IBL), zakreślając robocze granice obszaru, jaki penetrować mieli uczestnicy konferencji. W literaturoznawstwie, obok "problematyk określonych", szczytujących się tym, że są dziedziną pewnych skodyfikowanych pod względem metodologicznym działań, historyk i badacz literatury spotyka w swych wędrówkach także i "nieokreślone", hybrydyczne i kapryśne już w samym swoim sposobie

istnienia. Jednak to one właśnie zachęcają badacza do dokonywania podbojów metodologicznych. Stanowią przestrzeń dialogu, w której spotkać się mogą przedstawiciele rozmaitych orientacji badawczych, dając tym samym okazję do przeżycia rozmaitych przygód intelektualnych i niespodzianek, sposobność sprawdzenia narzędzi, jakimi dysponują eksploratorzy. Problematyka "wyobcowania" stanowi właśnie takie "rozlewisko tematyczne". Referent kolejno wyróżnił porządki, w jakich obszar ten może zaistnieć dla badacza: 1) wyobcowanie jako czynnik motoryczny w biografii pisarza, 2) literackie ujęcia tematu wyobcowania, 3) punkty widzenia "odmienców" jako zagadnienia z dziedziny epistemologii dyskursu literackiego, 4) ideologizacje owych niezinstytucjonalizowanych i marginalnych punktów widzenia, 5) rola "osobnych" dyskursów w procesie historycznoliterackim, 6) czytelnik w tym badacz, jako istota podlegająca wyobcowaniu, etc.

W. G r a j e w s k i (UW) w referacie "Wyobcowanie literatury i wyobcowanie z literatury" pokazywał na przykładach, jak teksty zaświadczać o alienacji autora jako uczestnika literackiej komunikacji. Omówił również rodzaje owej alienacji. "Alienacja staje się dotkliwa - mówił Grajewski - kiedy nie daje się umieścić w opowiadaniu."

S. W y s ł o u c h (UAM) w referacie "Powieściowe wyobcowania. Próba typologii", wychodząc od koncepcji wyłożonych w pracach Floriana Znanieckiego ("obcość jako skutek zetknięcia się odmiennych systemów wartości"), analizowała na przykładzie wybranych utworów realizacje modelowe, w których napotykamy wyróżnione sytuacje: "swój u obcych", "obcy wśród swoich" i "obcy jaki jest" (egzotyka obcości). Charakteryzowała przy tym "przedstawiony" i "implikowany" w tekście konflikt pomiędzy światem wartości autora i czytelnika.

Personalistyczny wątek w myśleniu Michaiła Bachtina był tematem referatu A. W o ź n e g o (UWr.): "Recepcja »Proble-
mów poetyki Dostojewskiego« M. Bachtina jako przykład alienują-
cej postawy badawczej".

D. M a l e s z y ń s k i (UAM) w swoim wystąpieniu "»Ty,
coś się od furtki wrócił«. Antropologia sytuacji granicznych w
literaturze staropolskiej" zajął się analizą retoryczną teks-
tów, w których wyraża się "stylistyka egzystencji" (Foucault),
dokumentujących stany zagrożenia tak jednostkowego, jak zbioro-
wego istnienia. Referent zajął się przede wszystkim relacją Se-
bastiana Petrycego, intelektualisty i poety, jednego z posłów
Jerzego Mniszcha, uwięzionych i w większości wymordowanych w
Moskwie w 1605 r.

T. P i e r s i a k (UMCS) w referacie "Sarmatyzm i wyob-
cowanie" przedstawił koncepcje etnogenetyczne, popularne wśród
szlachty, a R. M o n t u s i e w i c z (UMCS) w referacie
"Świętych wy-obcowanie. Wokół »Legendy o świętym Aleksym«" za-
jął się historią interpretacji tego utworu, niezbyt - zdaniem
referenta - trafnych i nie oddających wartości "Legendy...".

Drugi dzień obrad rozpoczął M. A d a m i e c (UG) refera-
tem "»Samotność moja wielka jest zaprawdę...«. Alienacje Cy-
priana Norwida". Referent dowodził, iż autor "Promethidiona", w
życiu tak prywatnym, jak publicznym dziwak, człowiek niezwykle
konfliktowy i kapryśny, niesłuchanie przy tym apodyktyczny, re-
żyserował swój los "najsamotniejszego", odrzuconego przez spo-
łeczeństwo, któremu z natrętnym uporem prawił morały. Norwid
nie był i nie mógł być potrzebny swojemu społeczeństwu - bo by-
ło ono kreacją samego Norwida; takie, z jakim mamy do czynienia
w dziele poety, w rzeczywistości nie istniało. Reszty dokonali
historycy literatury zbyt skwapliwie zawierający słowom poety,

i ci, którzy używali "Norwida" do celów nie mających nic wspólnego z intencjami samego pisarza i prawdą historyczną.

W. K r a j k a (UMCS) w referacie "Między naturą a psychiką. Kształty izolacji Conradowskich bohaterów" wyliczył rodzaje samotności i zrodzone na ich tle kompleksy i powikłania psychologiczne bohaterów powieści autora "Tajnego agenta".

A. S t o f f (UMK) w wystąpieniu "Wyobcowanie: egzystencja i poetyka" próbował odpowiedzieć na pytanie, jakimi środkami opisu dysponuje autor (i badacz), gdy chodzi o tzw. "doświadczenie egzystencjalne", którego zapis przynoszą teksty literackie.

R.K. P r z y b y l s k i (UAM) w referacie "Dzienniki emigrantów a wyobcowanie" opisywał "blaski i nędze wygnania" (by użyć formuły Józefa Wittlina), jako szansę piśmiennictwa diarystycznego. Uciążliwa pod wieloma względami, niejednokrotnie dramatyczna sytuacja bycia emigrantem pozwala ze szczególną ostrością uchwycić problemy egzystencji indywidualnej i wspólnej, czemu w kraju rozmaite rodzaje cenzury stają na przeszkodzie.

R. N y c z (IBL) w referacie "Język modernizmu: doświadczenie wyobcowania" przeprowadził krytyczną rewizję tezy Jana Prokopa wyłożonej w jego książce o Tadeuszu Micińskim, a wcześniej w czasopiśmie "Teksty", tezy o młodopolskiej utopii komunikacji pozakodowej, która - między innymi - sprowadzała się do stwierdzenia, iż pisarze Młodej Polski nie potrafili twórczo wykorzystać faktu oporu kodu językowego, faktu kapitalnego dla literatury. Referent, posługując się wypowiedziami dokumentującymi stan ówczesnej wiedzy językoznawczej i literackiej samowiedzy (Irzykowski, Brzozowski), dowodził tezy przeciwnej. Moderniści byli już pokoleniem autorów nie tylko

świadomych, ale i wyczulonych na fakt, iż język jako repertuar klisz retorycznych i stylistycznych "kłamie głosowi" pisarza i stanowi barierę utrudniającą porozumienie z czytelnikiem.

M. Z a l e s k i (IBL) w wystąpieniu "Literatura i wyobcowanie: casus Tadeusza Korwickiego" dokonywał interpretacji twórczości autora "Małej Apokalipsy" jako pisarza przemysłnie i skutecznie reżyserującego swój konterfekt autora i najczęściej bohatera powieści, wizerunek outsidera i ofiary "zgubnej polskości", pomocny w budowaniu literackiej diagnozy naszej zbiorowej kondycji. Analizował literacki rodowód tej prozy i wymiary świata powieściowego (groteskowość z ducha literatury rosyjskiej: życie jako "diabelski wodewil", estetyzm i dekadentyzm).

Drugi dzień obrad zamknął referat B. B a k u ł y (UAM) "Powieść autotematyczna wobec problematyki alienacyjnej", w którym autor operując przykładami z literatury współczesnej roztrząsał problemy teoretyczne sygnalizowane w formule tytułowej swego referatu.

Kolejny dzień konferencyjnych rozważań rozpoczęło wystąpienie W. L i g ę z y (UJ) "Poeta emigracyjny - role i wyobrażenia", w którym na przykładzie wierszy różnych autorów były roztrząsane zagadnienia związane z tradycyjnymi w polskiej kulturze literackiej składnikami obrazu poety.

K. A d a m c z y k (UJ) mówiąc o "Diariuszu emigranta, czyli o »Dzienniku« Jana Lechonia" przedstawił rozmaite możliwości lektury tego dzieła. Jedną z nich stanowi potraktowanie "Dziennika" jako historii choroby, a raczej podjętej z inspiracji przyjaciół próby autoterapii, zakończonej - jak wiadomo - niepowodzeniem. Z tej perspektywy dziennik stanowi dramatyczny dokument pisarskiej neurastenii. Z tą problematyką kores-

pondował referat J. S a w i c k i e j (UW) "Przestrzenie wyobcowania w późnych wierszach Jana Lechonia".

Twórczość autorów emigracyjnych rozpatrywana mniej lub bardziej ściśle w kategoriach zaproponowanych w formule tytułowej sesji była również przedmiotem interpretacyjnych zabiegów w referatach J. K r y s z a k a (UMK) - "Obcość i wspólnota. Np. Wacław Iwaniuk", J. D ą b a ł y (KUL) - "Krytyka literacka na emigracji 1945-1985", A. N a s a l s k i e j (UMCS) - "Z perspektywy Itaki. O twórczości Stanisława Vincenza", M. D e r d o w s k i e g o (WSP Bydgoszcz) - "Sytuacja dramaturga na emigracji. Na przykładzie Bronisława Przyłuskiego".

Twórczości emigrantów poświęcone były także referaty M. P y t a s z a (UŚl.) - "Notatki na marginesie liryki emigracyjnej Jerzego Pietrkiewicza", Z. K u d e l s k i e g o (KUL) - "Neapol Herlinga-Grudzińskiego" i N. T a y l o r, zagranicznego gościa i uczestnika konferencji, tłumaczki literatury polskiej i historyka literatury z Londynu. Tematem jej referatu "Pejzaż kresowy we współczesnej literaturze emigracyjnej" była twórczość Józefa Mackiewicza, a punktem wyjścia "geograficzne podłoże rozpacz", tj. krajobraz w powieściach pisarza, stanowiących wielkie epickie epitafia formacji kulturowej, jaką było Wielkie Księstwo Litewskie. Mackiewicz, w opinii referentki, był ostatnim pisarzem rzeczywistego krajobrazu kresowego. po nim powstają już tylko zmitologizowane, "literackie" pejzaże.

J. P a s z e k (UŚl.) w referacie "Poezja i wyobcowanie. Niemojewskiego »Koncert na głos kobiety«" dokonał dekonstrukcji tekstu poematu, wskazując na to, jak popisy erudycyjne i tak wyrafinowana - że aż nieczytelna gra znaczeń, mogą skutecznie zniszczyć utwór - w zamierzeniu autora - poetycki.

S. S t a b r o (UJ) w referacie "Intelektualiści i alie-nacja" zajął się sposobami wyobcowania się z macierzystej wspól-noty ludzi trudniących się zawodowo i publicznie myśleniem, oraz próbował zgłębiać przyczyny tego stanu rzeczy.

Piąty dzień obrad otworzył referat J. Z i o m k a (UAM) "Beta w oczach Mi", przynoszący z kolei dekonstrukcję portretu Tadeusza Borowskiego, przedstawionego w "Zniewolonym umyśle" Czesława Miłosza. Zdaniem referenta, Miłosz przeprowadzając swoją tezę, deformował nieco fakty z biografii i intencje Bo-rowskiego, dokonując nazbyt jednostronnych interpretacji. Ze wszystkich wygłoszonych na konferencji referatów ten właśnie pobudził największą liczbę słuchaczy do dyskusji. Ostatni dzień obrad XXII Konferencji zakończyły referaty J. M a d e j- s k i e g o (USz.) - "Kręgi alienacji Artura Sandauera" oraz A. C e d r y (KUL) - "Grzech świata i grzech człowieka w poe-zji Arnolda Słuckiego", stanowiący próbę interpretacji twór-czości zmarłego na emigracji poety, dokonaną w języku i katego-riach proponowanych przez teologię i badania mitograficzne.

W dyskusjach obok referentów brali udział: E. Balcerzan (UAM), K. Bartoszyński (IBL), W. Bolecki (IBL), M. Czermińska (UG), A. Fiut (UJ), J. Jarzębski (UJ), M. Głowiński (IBL), J. Święch (UMCS), R. Zimand (IBL). Nie sposób nie podkreślić w sprawozdaniu faktu, iż organizator konferencji, czuwający nad całością jej prac, doc. dr hab. J. Święch, zrobił wszystko, ażeby żaden z jej uczestników nie czuł się wyobcowanym. I tak chyba było.

Marek Zaleski